

**ДЕМОКРАТИЧНІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ В ДЕРЖАВАХ
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ
ТА УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ**

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра політології та публічного управління

ДЕМОКРАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ДЕРЖАВАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНІ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

Луцьк
Вежа-Друк
2025

УДК 32(4+477)(06)

Д 31

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 8 від 26 червня 2025 р.)*

Редколегія випуску

Борейко Ю. Г. – доктор філософських наук, професор кафедри політології та публічного управління ВНУ імені Лесі Українки;

Бортніков В. І. – доктор політичних наук, професор кафедри політології та публічного управління ВНУ імені Лесі Українки (голова);

Бусленко В. В. – доктор політичних наук, професор кафедри політології та публічного управління ВНУ імені Лесі Українки;

Ярош Я. Б. – доктор політичних наук, професор, декан факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки.

Д 31 **Демократичні трансформації в державах Центрально-Східної Європи та Україні в умовах викликів та загроз** : зб. матеріалів Другої Всеукр. наук.-практ. конф. (Світязь, 23–24 трав. 2025 р.) / за заг. ред. В. І. Бортнікова, В. В. Бусленка. – Луцьк : Вежа-Друк, 2025. – 244 с.

ISBN 978-966-940-671-2

У збірнику матеріалів конференції розглядаються актуальні проблеми історії, теорії та практики розбудови демократії в Україні та державах Центрально-Східної Європи, розвитку політичних інститутів і процесів, громадянського суспільства, національної безпеки тощо в умовах загроз та викликів, у тому числі й пов'язаних з російсько-українською війною. Для викладачів, аспірантів, студентів, посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських діячів.

Адреса редколегії: Україна, 43025, м. Луцьк, вул. Шопена, 24, факультет історії, політології та національної безпеки, кафедра політології та публічного управління, каб. 109. Тел.: (0332) 24-41-25. E-mail: politdu.snu@gmail.com.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

УДК 32(4+477)(06)

© Бурлакова В. (обкладинка), 2025

© Волинський національний університет
імені Лесі Українки, 2025

ISBN 978-966-940-671-2

Зміст

Байрак С.

Напрями вдосконалення політики регіонального розвитку України
в умовах євроінтеграції6

Балабан Р.

Поступи демократизації в Україні: очікування та реалії14

Бальєстерос Е.

Теорія та практика політичного проєкту махновців.
Вплив і порівняння з іспанським та каталонським анархізмом23

Бортніков В.

Національно-державне будівництво та демократія42

Бортнікова А.

Історичні детермінанти еволюції місцевого самоврядування в Україні49

Бундак О.

Історичний розвиток теорії поділу влад в контексті світової
політико-правової думки60

Бусленко В.

Українське питання в передвиборчій риториці кандидатів
в президенти в Республіці Польща67

Вегера Т.

Аналіз індексаторів кібербезпеки як складової технологічної безпеки
України в контексті публічного управління71

Габрин П.

Специфіка етнополітичного менеджменту в сфері освіти ромів
у Словацькій Республіці: що нам варто запозичити в повоєнній Україні?76

Герман М.

Трансформація політико-правового середовища для самоорганізації
громадянського суспільства в Україні: європейський
і безпековий контексти79

Голдеништейн К.

Політична символіка як чинник конструювання образу Європи81

Горай О.

Міжнародна коаліційна діяльність в умовах російсько-української війни86

Зан М.

Порівняльний аналіз громадського та політичного представництва
карпаторусинських етнічних громад у країнах Східної Європи91

Зарічний І.

Дипломатія міст: від реструктуризації державної влади
до децентралізації міжнародних відносин106

Климончук В.

Вплив російсько-української війни на формування політичних
та громадянських цінностей українського суспільства110

Ключкович А.

Інституційна трансформація та ефективність регіонального
самоврядування у Словацькій Республіці113

Ковальчук І.

Політико-правове забезпечення соціальної безпеки в умовах
трансформаційних процесів у Центрально-Східній Європі та Україні116

Козьма В.

Трансформація інститутів демократії в умовах війни119

Kulyk S.

Specyfika «radzieckich derbów»: Dynamo (Kijów) – Spartak (Moskwa)
[Badania przeprowadzono w ramach modułu Jean Monnet «EU Counteraction
to FIMI» (№101172342 ERASMUS-JMO-2024-MODULE)]124

Kutsyk A.

Chorwacja i jej mniejszości narodowe: wybrane aspekty130

Круглюк І.

Публічна дипломатія і національна безпека: політико-правовий аспект
у контексті демократичних викликів Центрально-Східної Європи133

Літковець Т.

Діяльність світових аналітичних центрів досліджень проблем безпеки
та військових конфліктів137

Лозінський С.

Проблеми та напрями модернізації інфраструктури
українсько-польського кордону148

Любчук В.

Безпека як чинник формування політичної культури в Україні156

Марчук В.

Україна як учасник євроінтеграційних процесів
у Центрально-Східній Європі: сучасний вимір158

Миколайчук О.

Децентралізація влади і політичні партії в Україні: регіональні практики
на тлі демократичних трансформацій у Центрально-Східній Європі162

Мошкун А.

Роль партійних пресслужб у формуванні медіа-комунікації
парламентських партій України: інституційні чинники ефективності165

Нерода О.	
Офіційний вебсайт громади як інструмент відкритості та підзвітності місцевої влади	169
Остапець Ю., Остапець І.	
Особливості інституціоналізації іліберальної/неліберальної демократії в країнах Центрально-Східної Європи	174
Панова А.	
Трансформація регіонального політичного режиму на Закарпатті (1991–2025)	179
Пахолок В.	
Трансформація системи державних свят Федеративної Республіки Німеччини після возз'єднання 1990 року	186
Розік М., Назарук Н.	
Професіоналізація волонтерства в умовах суспільних трансформацій: від стихійності до інституалізації	189
Семенов А.	
Антропосоціальний вектор у геополітичних трансформаціях ХХІ століття	194
Сливчук В.	
Євроінтеграційний вплив на політико-правову трансформацію місцевого самоврядування в Україні в умовах сучасних викликів	198
Стефурак Я.	
Еволюція політико-правового середовища для громадянської самоорганізації в Україні в контексті європейських змін і викликів	201
Хвисюк А.	
Жінки в миротворчих місіях ООН	204
Червеняк К.	
Причини та механізми «демократичного відкату» в країнах Центрально-Східної Європи	206
Швая І.	
Волонтерський рух в Україні як складова національної безпеки	211
Шумейко З.	
Підвищення ефективності прийняття управлінських рішень в органах публічної влади	221
Ярош Я.	
Роль політичних партій у трансформації політичної системи України	230
Яручик А.	
Маніпуляція політичною свідомістю: сучасні філософські візії	234

сталого розвитку миротворчих операцій. Прогрес у їхній інтеграції – це результат політики, яка поєднує нормативні зобов'язання ООН, практичні кейси на місцях та міжнародне співробітництво. Проте подальше зміцнення ролі жінок у миротворчих операціях залежить не лише від цифр, але й від глибоких структурних перетворень, включаючи усунення стереотипів, посилення лідерства та впровадження безпечних умов праці.

Список використаних джерел

1. Жінки, мир, безпека: Резолюція Ради Безпеки ООН № 1325 від 31 жовтня 2000 р. URL: [https://undocs.org/S/RES/1325\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1325(2000)) (дата звернення: 14.05.2025).
2. United Nations Peacekeeping. Women in Peacekeeping. 2024. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/women-peacekeeping> (date of application: 12.05.2025).
3. UN Women. Facts and figures: Women, peace and security. 2023. URL: <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security/facts-and-figures> (date of application: 12.05.2025).
4. Uniformed Gender Parity Strategy 2018–2028. United Nations Peacekeeping. URL: <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/uniformed-gender-parity-strategy.pdf> (date of application: 12.05.2025).
5. Women, Peace and Security. 2023. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm (date of application: 17.05.2025).

К. Червеняк – кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології і державного
управління ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

Причини і механізм «демократичного відкату» у країнах Центрально-Східної Європи

XXI ст. стає епохою безпрецедентного тиску на демократичні політичні інститути в багатьох державах світу. Глобальний індекс демократії сьогодні є найнижчим за усю двадцятирічну історію спостережень. Як підкреслюється у статті *The Economist*, «лише 6,6 %

населення планети зараз живе в умовах повної демократії.. ..а значна його частина – наразі двоє з п'яти людей – живе під авторитарним правлінням» [1].

Однак, на нашу думку, більш загрозливо виглядає не те, що демократії вироджуються в автократії, а те, що багато сучасних автократій намагаються мімікрувати під демократії, тим самим підточуючи її основи і підмінюючи її цінності та принципи власними. «Ліберальна демократія», «електоральна автократія», «спін-диктатура» – це ті приклади сучасних позначень, якими науковці намагаються пояснити новітні регресивні політичні практики сьогодення. Звісно, псевдо-демократи сучасного світу далекі від класичних диктатур ХХ ст., але те, як легко вони монополізують владу, підкоряють своїй волі суди і засоби масової інформації у, здавалося б ще вчора, консолідованих демократіях, викликає неабияке занепокоєння. Особливо з точки зору України, яка в умовах триваючої четвертий рік повномасштабної російської агресії змушена ще й додатково оглядатися з пересторогою на своїх найближчих сусідів-членів Європейського Союзу – Угорщину, Словаччину, у перспективі можливо Румунію і навіть Польщу.

Чому подібні перетворення стають можливими? Як саме вони відбуваються? Почнемо з того, що першопричиною всього є явище популізму. Популізм часто ототожнюють з демагогією, однак вона не охоплює усю повноту його змісту. Популізм, на думку історика Майкла Казіна, – це мова, до якої вдаються ті, хто прагне збурити звичайних людей проти «корисливих і недемократичних» еліт [2, с. 16]. Основні закиди популістів полягають, як підкреслює вітчизняний науковець Володимир Атаманенко, у тому, що «демократично-обрані інституціолізовані еліти або не здатні, або не хочуть представляти інтереси своїх виборців: вони віддалені від них стінами будівель вищих органів державної влади» [3, с. 47]. До того, популізм точно не визначає хто саме належить до «народу» і до «еліти», але він характеризується конфліктністю відносин між ними [2, с. 17], а також наголошенням на глибокому зв'язку самого популіста з масами [3, с. 47].

З одного боку, популізм часто виступає сигналом попередження, якщо реально характеризує проблему відірваності еліти від маси в конкретному випадку, але з іншого – найефективнішим інструментом маніпулювання масовою свідомістю на сьогодні також є популізм,

використовуючи риторику якого можна прірву між однією та іншою групою штучно перебільшити, однозначно налаштувавши «нас» проти «них». Принцип «розділяй і владарюй» ще ніхто не відміняв.

У подальшому, якщо в суспільстві немає відчутного спротиву громадян подібній популістській риториці, а також слабко вкорієними є демократичні інститути і процедури, все помітнішою стає тенденція до занепаду парламентаризму і піднесення автократизму [3, с. 44]. Яскравим прикладом є «відкат демократії» у Словаччині та Угорщині. Лідери цих країн (Віктор Орбан і Роберт Фіцо) або завершили централізацію влади, приймаючи рішення в обхід класичних парламентських процедур, через свої партії і захоплені суди, освічуючи це все в підконтрольних засобах масової інформації, або прагнуть до цього [3, с. 44–45]. Так поступово з популізму народжується спін-диктатура, що жадає досягнення свого вищого рівня з метою тотального управління масами.

Спін-диктатура – це поняття, введене Сергієм Гурієвим та Денієлом Трейсманом у їх спільній праці «Спін-диктатори: як змінюється обличчя тиранії у XXI столітті» (2022). Дослідники розділяють диктатури на дві окремі групи – на «диктатури страху», що переважали у минулому, і «диктатури брехні», «спін-диктатури», що є популярними сьогодні. Однак це не значить, що перші повністю викорінені, просто змінився баланс між ними.

Різняться вони тим, що перші відкрито використовують репресії і залякування для утримання влади, а другі – усвідомлено вдають з себе демократії з тією ж метою. Крім того, у «диктатурах страху» насильство демонстративне і показове, існує комплексна, публічна цензура, офіційна ідеологія та жорстка пропаганда, ліберальна демократія висміюється як концепт, а сам режим є закритим від світу. Натомість, «диктатури брехні» користуються насильством у крайньому разі і дуже приховано, цензура також прихована, тому навіть існують деякі опозиційні ЗМІ, пропаганда використовується «точково», зокрема для побудови іміджу компетентного лідера, режим є відкритим до світу, а основні демократичні інститути і процедури стають фасадом для диктатури [4, с. 40]. Найефективнішим інструментом спін-диктатур стає, знову ж таки, популізм [3, с. 46]. Адже спін-диктатор використовує його, щоб наростити свою популярність серед мас, що веде в тому числі до зміцнення його влади.

Автори названої праці підсумовують наступне: «спін-диктатори маніпулюють інформацією, щоби підвищити свою популярність серед широкої громадськості, і використовують цю популярність для консолідації політичного контролю, водночас прикидаючись демократичними, уникаючи або принаймні маскуючи насильницькі репресії та інтегруючи свої країни у зовнішній світ» [4, с. 37].

Сьогодні спін-диктатурами є Угорщина, майже стала Словаччина і у перспективі може стати Румунія. Чому молоді демократії Центрально-Східної Європи є настільки схильними до них? Ну, по-перше, тому що вони молоді і часто через це слабкі. Слабка демократія, в якій до влади прийшов безпринципний лідер, швидко може перетворитися на спін-диктатуру.

Наприклад, Угорщина у 1990–2010 рр. була демократією, де панувала «партократія», коли реальним і єдиним актором політичного процесу були великі усталені партії, а громадянське суспільство і нові політичні сили мали обмежені можливості для нарощення свого впливу або здійснення своєї діяльності [5, с. 118]. Угорська демократія також була гібридною, бо демократичні норми часто приймалися виключно «на фасаді». Як писали Дйордь Ленділь та Габрієла Ілоншкі, «відданість еліт нормам і правилам, що потрібні для міцної демократії, лишається недосконалою і нерегульованою за лаштунками демократичних інституцій. На словах політичні еліти віддані демократичним нормам і правилам, але своїми діями відхиляються від них» [6, с. 153]. Прихід у 2010 р. до влади партії «Фідес», лідером якої був і залишається В. Орбан, ознаменував початок автократичної консолідації і виродження демократії Угорщини у спін-диктатуру.

Тобто спін-диктатура стає можливою через слабкість демократичних інститутів і неусталеність демократичних процедур. Це перша причина, але аж ніяк не основна. Оскільки, по-друге, існує щось що заважає руйнуванню цих демократичних інститутів і процедур навіть у найбільш слабких молодих демократіях або у тих демократіях, де до влади прийшли популісти (як-от США за першого президентського терміну Дональда Трампа) – і це спротив свідомої громадськості. Як їх позначають С. Гурієв та Д. Трейсман – «поінформовані громадяни» – це «особи з вищою освітою, комунікативними навичками і міжнародними зв'язками» [4, с. 51]. Саме вони відіграють найважливішу роль у

стримуванні, оскільки як забезпечують інститути вільного уряду, так і змушують їх працювати. Саме тому коли такий спротив відсутній, спін-диктатура стає можливою.

Отже, «відкат демократії» у окремих країнах Центрально-Східної Європи відбувся через слабкість демократичних інститутів, неусталеність демократичних процедур, а також інертність громадськості, відсутність її спротиву регресивним політичним практикам. Зручним інструментом, що спочатку просто сприяв послабленню демократичного режиму, а згодом і занепаду парламентаризму та піднесенню автократизму у формі спін-диктатур або «диктатур брехні», став популізм. Сьогодні він залишається в арсеналі спін-диктатора, дозволяючи йому маніпулювати інформацією, нарощувати свою популярність серед мас і зберігати таким чином свою владу. Відтак, тільки постійний спротив свідомої громадськості популізму може захистити демократію від послаблення або, ще гірше, виродження у спін-диктатуру. Остання сьогодні стала чи не «найнебезпечнішим ворогом» ліберальної демократії, що прикриваючись її цінностями і принципами, все ж залишається її повною протилежністю – диктатурою, де населення позбавлене свободи вибору.

Список використаних джерел

1. The global democracy index: how did countries perform in 2024? *The Economist*. 2025. 27 February. URL: <https://www.economist.com/interactive/democracy-index-2024> (date of application: 4.05.2025).
2. Джудіс Дж. Б. Великий вибух популізму: як економічна криза змінила світову політику. Харків, 2017. 192 с.
3. Атаманенко В. В. Феномен сучасного популізму в контексті політичної теорії К. Шмітта. *Політологічний вісник*. 2024. № 92. С. 42–53.
4. Гурієв С., Трейсман Д. Спін-диктатори: як змінюється обличчя тиранії в ХХІ столітті / переклад з англ. О. Бершадська. Київ, 2023. 432 с.
5. Ратушний Д. М. Політичний режим Угорщини: від партократії до електоральної автократії та організованої клептократії. *Політичне життя*. 2024. С. 116–123.
6. Lengyel G., Ilonszki G. Hungary: Between Consolidated and Simulated Democracy. *Democratic Elitism: New Theoretical and Comparative Perspectives*. Best H., Higley J. (Editors). BRILL, 2010. С. 153–172.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Байрак Сергій – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Балабан Ростислав – кандидат політичних наук, провідний співробітник, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

Бальєстерос Едуард – доктор у галузі порівняльної, політичної та соціальної історії, Автономний університет Барселони.

Бортніков Валерій – доктор політичних наук, професор кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Бортнікова Алла – доктор політичних наук, професор кафедри всесвітньої історії, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Бундак Олена – кандидат історичних наук, доцент, заступник директора з науково-методичної роботи ВСП ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Луцького інституту розвитку людини.

Бусленко Василь – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Вегера Таміла – аспірантка Навчально-наукового інституту публічної служби та управління, Національний університет «Одеська політехніка».

Габрин Петро – аспірант кафедри політології і державного управління, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Герман Мирослава – аспірантка кафедри політичних наук, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Голденштейн Катерина – кандидат політичних наук, викладач Політико-правового коледжу «АЛСКО», Київ.

Горай Олег – кандидат економічних наук, доцент, докторант, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

Зан Михайло – кандидат історичних наук, доцент кафедри політології і державного управління, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Зарічний Ігор – аспірант кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Климончук Василь – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Ключкович Анатолій – доктор політичних наук, завідувач кафедри політології і державного управління, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Ковальчук Ігор – аспірант кафедри політичних наук, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Козьма Василь – доктор політичних наук, професор, головний науковий співробітник, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.

Круглюк Ілля – аспірант кафедри політичних наук, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Кулик Сергій – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і регіональних студій, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Kutsyk Andrii – doktor filozofii, Instytut Politologii Uniwersytetu Gdańskiego.

Літковець Тарас – старший викладач кафедри національної безпеки, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Лозінський Сергій – аспірант кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Любчук Валентина – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Марчук Василь – доктор історичних наук, професор кафедри політичних наук, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Миколайчук Олег – аспірант кафедри політичних наук, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Мошкун Андрій – аспірант кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Назарук Наталя – кандидат політичних наук.

Нерода Олександр – здобувач освітнього рівня «магістр» факультету історії, політології та національної безпеки, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Остапець Ірина – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Остапець Юрій – доктор політичних наук, професор, декан факультету суспільних наук, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Панова Альона – аспірантка кафедри політології і державного управління, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Пахолок Василь – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Розік Марія – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Семенов Андрій – кандидат філософських наук, доцент кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Сливчук Віталій – аспірант кафедри політичних наук, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Стефурак Ярослав – аспірант кафедри політичних наук, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Хвисюк Анна – аспірантка кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Червеньяк Кристина – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології і державного управління, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Швая Ірина – начальник відділу внутрішньої політики управління інформаційної та внутрішньої політики Волинської обласної державної адміністрації.

Шумейко Зоя – аспірантка кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Ярош Ярослав – доктор політичних наук, професор кафедри політології та публічного управління, декан факультету історії, політології та національної безпеки, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Яручик Антоніна – кандидат філософських наук, доцент кафедри політології та публічного управління, Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

ДЕМОКРАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ДЕРЖАВАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНІ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

Друкується в авторській редакції
Технічний редактор *І. С. Савицька*

Формат 60×84 ¹/₁₆. Обсяг 14,18 ум. друк. арк., 13,81 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 71. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

ВЕЖА-ДРУК

ISBN 978-966-940-671-2

9 789669 406712 >